

YTTRANDE
2019-06-17

Språkcentrum för nationella minoritetsspråk. Delrapport. Redovisning av regeringsuppdrag

Sammanfattning och allmänt

Vi lantalaiset (svenska kväner) i Malmfälten, med meänkieli som minoritetsspråk anser att förslagen utredningen presenterar är av central betydelse för vår existens och framtid. I nu gällande minoritetspolitik och lagstiftning finns en enda identitetsbenämning nämnd för minoritetsgruppen med meänkieli som modersmål: tornedalingar. Denna utredning är ett viktigt och ett mycket betydelsefullt steg framåt, i rätt riktning, för att också vår existens och framtid som nationell minoritet, med minoritetsspråket meänkieli som modersmål, ska kunna bli möjlig på lika villkor som för identiteten tornedalingar med meänkieli som modersmål. Generellt uttryckt ställer vi i stora drag oss bakom förslagen som presenteras i denna utredning om språkcentrum för meänkieli. Förslaget för språkcentrum för finska lämnar vi därhän.

En del aspekter vill vi betona särskilt i detta sammanhang gällande språkcentrum för meänkieli. I remissvaret vi skickat in daterat 2018-03-05 till utredningen *Nästa steg? Del 2 – Förslag för en stärkt minoritetspolitik* (SOU 2017:88) tog vi upp betydelsen av att den utredningen valde att lyfta perspektivet att språkcentrumen föreslås arbeta med det immateriella kulturarvet, både med språk, varieteter, dialekter och folkminnen där arkivinsamling och arkivverksamhet utan forskningsfokus och forskningsinriktning kunde inrymmas hand i hand med språkrevitaliseringen vid språkcentrumen. Detta perspektiv som presenteras i SOU 2017:88 (s. 20-22 och s. 179-182) saknar vi i denna utredning om språkcentrum. Detta är centrala aspekter för vår existens och framtid då dessa bitar engagerar och inspirerar språkarbete på gräsrotsnivå, som är ytterst betydelsefullt. Språkbärarna blir också en aktiv del i arbetet, känner delaktighet på gräsrotsnivå, då den icke forskningsfokuserade verksamheten vid ett språkcentrum också involverar språkbärarna på ett djupare plan i arbetet genom t.ex. berättarkvällar på den lokala varieteteten, språkcafé-verksamhet och samtal på den lokala språkliga varieteteten om konsten att dra not eller hässa hö i området. Allt detta sammantaget påverkar den enskilde språkbäraren positivt, stärker den enskilde språkbäraren, påverkar och förändrar attityder och värderingar samt är kunskapshöjande om både det lokala språket, identiteten och kulturen. I detta sammanhang väljer vi att nedan citera ett stycke ur vårt eget remissvar (s. 2) daterat 2018-03-05 till SOU 2017:88 enligt nedan,

”Det immateriella kulturarvet (SOU 2017:88, s. 20-22, s. 179-182)

I slutbetänkandet lyfter utredaren fram det immateriella kulturarvet som en väsentlig beståndsdel i strävan att stärka de nationella minoriteterna, deras språk, varieteter, dialekter och kultur. Vi menar att det immateriella kulturarvet behöver få en tydligare, centralare och starkare plats i minoritetspolitiken, vilket nu också utredaren föreslår genom att betona att det

vid språkcentrumen också ska infogas arbete med arkivverksamhet och arkivinsamling med fokus på både dialekter och folkminnen (liv och leverne). Precis så som utredaren skriver, är kulturarvsarbete inte endast en uppgift för forskare och myndigheter. Vi håller med utredaren fullt ut om att statliga instanser bör, när det kommer till det immateriella kulturarvet, också involvera, samverka, inspirera och engagera civilsamhället på dess villkor. Den folkliga aspekten på kulturarvsarbete är lika viktig som den forskningsinriktade, och den folkliga aspekten, utan forskningsfokus, kan nu vid språkcentrumen, hand i hand med språkrevitaliseringen, få möjlighet att finnas till, lyftas fram och ta plats i samhället. Det här är av avgörande betydelse för oss lantalaiset (svenska kväner) då både vår varietet av meänkieli, och vår identitetsbenämning är både okänd och lite använd av t.ex. det allmänna och i public service.”

I Sametingets utredning kring hur Samiskt språkcentrums verksamhet kan utvecklas för att främja fler samiska varieteter (Ku2018/01453/DISK) framkommer det att kopplingen mellan språk och kultur finns anledning att ange tydligare i uppdraget till språkcentrum. Det är denna direkta koppling mellan specifikt språket (den lokala varieteteten av meänkieli) och den kultur vi lantalaiset (svenska kväner) har, som vi menar ska uttryckligen specificeras som en viktig uppgift för språkcentrum. Enligt Sametingets utredning om språkcentrum (Ku2018/01453/DISK) framgår det vidare att ett språkcentrum behövs som ett *språkligt* nav som publicerar material (t.ex. temahäften, parlörer) och inbjuder till aktiviteter och mötesplatser (t.ex. språkcaféer). Sametingets utredning konstaterar att framtida språkcentrum förväntas bli en *språklig* motor som bidrar till den samiska språkutvecklingen i respektive område.

Den här slutsatsen Samtinget drar i utredningen om språkcentrum för samiska, att språkcentrum ska agera och fungera som en *språklig* motor, anser vi är av central betydelse för vår varietet av meänkieli (lannankieli). Den varietet av meänkieli vi har behöver exakt denna draghjälp i språkutvecklingen, för synliggörandet av språket i samhället så att det finns ett nav, en utpekad plats, där språket får existera, höras – och framförallt ta plats. Det har också positiv betydelse att en statlig myndighet är huvudman för denna plats. Arbete med icke språkrelaterade arbetsuppgifter såsom t.ex. metodarbete, arbete med attityder och värderingar och arbete med goda exempel räcker helt enkelt inte som explicita arbetsuppgifter för språkcentrum då den absolut mest centrala biten, kraften i att vara en bestämd och uttalad plats och forum för den lokala varieteteten av meänkieli, en *språklig* motor som tillsammans med språkbärarna t.ex. arbetar fram material med olika teman med språkligt innehåll, behövs för att vår varietet av meänkieli (lannankieli) ska få den skjuts framåt den så innerligen behöver för att överleva och fortsätta att utvecklas även i framtiden.

Ovan nämnda perspektiv om engagerade och inspirerande arbete utan forskningsfokus kring den folkliga aspekten på språk- och kulturarvsarbete, där vägen till kulturarvsarbete på gräsrotsnivå går via vår varietet, lannankieli, inryms i våra ögon oerhört fint inom ramen för vad revitalisering faktiskt innebär, att återta sitt språk och sin kultur i symbios och därigenom menar vi att det stärker *hela* identiteten. Utöver ovan nämnda synpunkter väljer vi att betona följande nedan med anledning av Institutet för språk och folkminners rapport – språkcentrum för nationella minoritetsspråk:

Förslag till uppdrag gällande språkcentrum för meänkieli

Ett av de övergripande uppdragen för ett språkcentrum bör vara språkrevitaliseringsarbete, att enskilda kan återta sin språkliga varietet. Språkarbetet ska också uttryckligen ske i nära dialog och samverkan mellan språkbärare och språkcentrum så att den enskilde språkbäraren utgör kraften och energin i arbetet. Med denna formulering tydliggörs språkcentrumens arbete så att uppdraget genomsyras av minoritetspolitikens kärna: de nationella minoriteternas aktiva medverkan och delaktighet som ger erkännande och egenmakt.

I språkcentrumens uppdrag föreslår vi enligt ovan att det ska läggas till, att arbete på gräsrotsnivå med den folkliga aspekten på språk- och kulturarvsarbete ska ingå i arbetsuppgifterna för språkcentrumen då detta engagerar och inspirerar språkbärare i mycket hög grad. Det är också ett mycket effektivt sätt att få in nytt arkivmaterial till Institutet för språk och folkminnen arkiv för att bedriva forskning kring – forskning också om våra lokala dialekter vi lantalaiset (svenska kväner) har inom vår språkliga varietet (som är erkänd enligt prop. 2008/09:158 s. 126) – samt om vårt liv och leverne (våra folkminnen) som vi lantalaiset (svenska kväner) utövar. Idag saknas arbete och forskning vid Institutet för språk och folkminnen kring våra förhållanden som vi lantalaiset (svenska kväner) har, både då det gäller arbete kring dialektvariationen (= icke normerande språkarbete) samt arbete som bedrivs om våra folkminnen (liv och leverne). I förslaget till uppdrag bör därtill förtydligas att språkcentrum ska dokumentera goda exempel och sprida kunskap om dessa både på ett populärvetenskapligt sätt samt genom att publicera forskningsbaserat material. Båda typer av material är lika viktiga och därför finns det en poäng med att ange detta uttryckligen i uppdrag och styrdokument för språkcentrum.

Förslag ang. styrning, inflytande och organisation av språkcentrum för meänkieli

Vi anser att det är ett mycket viktigt förslag att utredningen föreslår ett inrättande av en styrgrupp för språkcentrumen. Det är i linje med den nationella minoritetspolitikens krav på delaktighet, erkännande och egenmakt. Vi menar att det i styrdokument behöver anges att styrgruppen behöver spegla den mångfald av flerdimensionella identiteter, kulturella och språkliga varieteter som språkbärarna har, så att detta blir ett kriterium för intresseorganisationerna att fokusera på vid valet av ledamöter som väljs till styrgruppen. Även om detta kan tyckas vara en självklarhet så skapar det en viktig tydlighet och signal som är central att den finns formulerad också i skrift, i gällande styrdokument för språkcentrum.

När det gäller organisationen för språkcentrum föreslår utredningen att centrumet bör organisatoriskt inordnas som en egen enhet inom myndigheten. Vi vill belysa att det är viktigt att det uttryckligen framgår av uppdraget att samverkan och samarbete mellan myndighetens olika enheter/avdelningar sker så att enheten blir en integrerad del av myndigheten i stort. Detta är viktigt med anledning av den myndighetsanalys som Statskontoret gjort (2018:25, s.8), där det framkommer att det finns en obalans i Isofs instruktion där de språkvårdande uppgifterna är mer specificerade än de andra delarna av uppdraget och detta riskerar att underbygga de spänningar som Statskontoret uppfattar finns mellan de olika avdelningarna.

Institutet för språk och folkminnen ska enligt regleringsbrevet för myndigheten avseende 2019, under rubriken – organisationsstyrning, samarbete för kultur till fler – i samarbete med andra aktörer verka för att kulturen ska komma fler till del i *hela* landet. Med anledning av detta menar

vi lantalaiset (svenska kväner) att språkcentrumet är viktigt att se som kunskapskälla, materialinsamlingskälla och ämnesresurs för myndighetens *samliga* avdelningar och ämnesområden, t.ex. språkvård, folkminnen, namn, ortnamn, arkivinsamling och revitalisering. Detta behöver anges i myndighetens styrdokument att språkcentrumet ska fungera på detta sätt. Språkcentrumet får inte bli en isolerad ö, en isolerad enhet inom myndigheten utan samverkan och samarbete behöver regleras i styrdokumentet explicit så att detta kommer att bli fallet också i praktiken. I utredningen av språkcentrum (s. 32) framkommer det att den meänkielitalande gruppen uttalat önskemål om åtgärder för att minoritetens immateriella kulturarv får en tydligare, centralare och starkare plats i minoritetspolitiken och man efterfrågar insatser för att bland annat dokumentera nationella minoriteters språkliga varieteter. Institutet för språk och folkminnen bedömer enligt utredningen att behovet om sådana insatser är stora men anser att det i dagsläget saknas resurser och kompetens för att tillgodose dessa behov.

Vi lantalaiset (svenska kväner) menar att detta behöver beredningsarbetet vid departementet för etableringen av språkcentrum för meänkieli analysera särskilt noggrant och se över myndighetens uppdrag i stort. Vår tydliga uppfattning är att det inte alls saknas resurser eller kompetens när språkcentrum för meänkieli etableras med myndigheten som huvudman. Utredningen väljer istället vägen att inte föreslå ett utökat uppdrag till Institutet för språk och folkminnen kring nyinsamling av meänkielis språkliga varieteter. Utredningen väljer därtill medvetet att inte föreslå och placera denna arbetsuppgift fysiskt vid språkcentrumen som Institutet för språk och folkminnen själva föreslås bli huvudman för.

Vi menar att språkbärarnas, meänkielis, immateriella kulturarv kan samlas in och dokumenteras för framtiden vid språkcentrumen för meänkieli samt att Institutet för språk och folkminnens arkiv kan med kontinuitet få in nytt språkmaterial på meänkieli från dessa språkcentrum om inspelningar på meänkielis olika varieteter genomförs vid språkcentrum. Med hjälp av dessa nyinspelningar på de olika varieteter som meänkieli består av, och som vi föreslår görs vid språkcentrum för meänkieli – på meänkieli – får man t.ex. kunskap om hur kaffeost görs idag eller hur ljustring av fiske går till idag i de olika geografiska områdena. Arkivinspelningar på meänkieli, som finns sedan tidigare i Institutet för språk och folkminnens arkiv gjorda under 1900-talet kan då jämföras på språket med material från nutid där både utveckling av t.ex. språket, matkonsten och kulturarvsrelaterade områden kan analyseras och bedrivs forskning kring. Vi menar att den här frågan handlar om översyn av Institutet för språk och folkminnens styrdokument och uppdrag i stort i frågor som berör meänkieli, samtliga varieteter samt folkminnen (liv och leverne) på språket. I det vidare beredningsarbetet vid departementet i frågan om språkcentrum behöver departementet därmed också se myndighetens uppdrag i sin helhet för områdena språkvård, folkminnen, namn, ortnamn, arkivinsamling samt nu språkcentrum för meänkieli – i meänkielirelaterade frågor. Det är nu möjligt, realistiskt och fullt rimligt att samtidigt se till att Institutet för språk och folkminnen får in kontinuerligt nytt arkivmaterial till myndighetens arkiv på språket så att särskilt områdena språkvård, folkminnen, namn och ortnamn med kontinuitet och i stor omfattning får nytt material att använda, analysera och bedriva forskning kring – både på kort och lång sikt.

Beslutar och delger departementet ett nytt uppdrag till myndigheten Institutet för språk och folkminnen, att samla in och dokumentera meänkielis språkliga varieteter, är detta ett arbete som exemplariskt kan göras i praktiken vid språkcentrumen för meänkieli – en enhet/avdelning enligt förslag inom Institutet för språk och folkminnen. Det är ett faktum att t.ex. språkvården för

meänkieli är i akut behov av framförallt mer underlag på språket, på de olika varieteterna, särskilt nytt underlag från nutid, så att språkrådgivning och språkrekommendationer för meänkieli, löpande och med kontinuitet får in språkmaterial att analysera och använda i språkrådgivningen. Den här frågan om nyinsamling av det immateriella kulturarvet – på språket, på det språkliga varieteterna som finns i meänkieli, handlar i grund och botten om att se till att språkcentrumet inte blir en isolerad egen enhet/avdelning inom Institutet för språk och folkminnen, utan *ett nav*, en kunskapskälla och kompetensresurs för myndighetens *samliga* avdelningar och ämnesområden som inryms, med tillägget ovan, inom Institutet för språk och folkminnens ansvar och uppdrag.

Bemanning vid språkcentrum för meänkieli

Arbetsledaren förslås enligt utredningen placeras i Tornedalen, vilket vi anser ska ändras. Det ska istället anges att det ska lämnas öppet för sökande att välja arbetsort, men prioritering ska göras så att förstahandsval för placering av arbetsledare är det område där språket är mest hotat: Kiruna. Det är av stor symbolisk betydelse att placera arbetsledaren i det område där språket är mest hotat, men det behöver lämnas öppet till sökande att själv inkomma med önskemål om placering.

Behov framförda av språkbärare och organisationer

Det är oerhört glädjande för oss att vår identitet, lantalaiset (svenska kväner) nämns uttryckligen i utredningen. Det finns dock ett ställe i utredningen där terminologin blivit felaktig och detta vill vi därför belysa. I utredningen, s. 15, finns följande mening: ”Förbundet förespråkar därför att minst två språkcentrum inrättas – ett som arbetar med tornedalsfinska och ett som arbetar med lannankieli samt gällivarefinska (byfinska)”. Vi vill uppmärksamma felaktigheten i denna mening så att den inte används vidare i beredningen av detta ärende. Benämningen *tornedalsfinska* är det tidigare namnet på meänkieli. När meänkieli erkändes som ett nationellt minoritetsspråk, år 1999, och i lagen som trädde i kraft år 2000, är namnet på språket meänkieli på alla språk, också på svenska. Benämningen tornedalsfinska är efter år 2000 inte längre det officiella namnet. Språket meänkieli består av flera språkliga varieteter, lannankieli, gällivarefinska (byfinska) samt den varietet som huvudsakligen används i det område som utredningen på s. 27 definierar som *egentliga* Tornedalen. I och med Från erkännande till egenmakt, prop. 2008/09:158, där det framkommer på s.126 att ”Med de uppräknade språken avses även samtliga varieteter av dessa språk”, är meänkielis samtliga språkliga varieteter därmed också erkända. Denna formulering ovan, Från erkännande till egenmakt, ser vi gärna att departementet använder sig mer frekvent av då det är en ständig kamp för oss lantalaiset (svenska kväner) att få ökad acceptans och tolerans för vår varietet: lannankieli – samt att benämningarna för meänkielis språkstruktur anges utförligt och ordentligt varje gång är därtill viktigt och betydelsefullt.

Geografisk placering gällande språkcentrum för meänkieli samt andra övergripande förhållningssätt och perspektiv

En av de viktigare frågorna för vår framtid och existens handlar om vår månghundraåriga historia i nordligaste Sverige, helt okänd för alltför många i vårt avlånga land. Vi lantalaiset (svenska kväner) har kommit igång väldigt sent med revitaliseringsprocessen, men vi har på senare tid i organiserad form aktivt varit delaktiga i revitaliseringsarbetet. Därför menar vi att utredningens förslag, att Kiruna och Övertorneå ska vara de geografiska platser där språkcentrum etableras, är otillräckligt. Detta är ett viktigt steg framåt och behöver verkställas fortast möjligt, men detta

räcker inte för att säkerställa att meänkielis *samliga* varieteter även i framtiden, är levande och utvecklas. Vi menar att det optimala för meänkieli är att tre språkcentrum för meänkieli etableras och verkställs, ett ytterligare också till Gällivare. Det centrala är att två språkcentrum inrättas skyndsamt (som ett första steg), ett i Tornedalen samt ett i Kiruna där vi lantalaiset (svenska kväner) verkar. Det är av avgörande betydelse att nästa steg tas allra helst inom mandatperioden så att ytterligare ett tredje språkcentrum etableras till Gällivare, där byfinska används – om tre språkcentrum (samt budget för detta) inte redan från start är möjligt att verkställa omgående. På detta sätt har meänkielis möjligheter avsevärt förbättrats för att också i framtiden vara ett levande språk och en levande kultur som utvecklas och tar plats i samhället.

Det behöver därtill i minoritetspolitiken på nationell nivå ges utrymme att i framtiden lyfta in fler identitetsbenämningar i ljuset, i uppdraget och arbetet vid språkcentrumen specifikt samt generellt i minoritetspolitiken i stort på ett nationellt plan – när en tydlig identitetsbenämning utkristalliserat sig också för området kring Gällivare med omnejd. I nuläget är det identitetsbenämningarna tornedalingar och lantalaiset (svenska kväner) som genom revitaliseringsarbete etablerat sig och det är mycket viktigt att språkcentrumen fokuserar på att lyfta identitetsbenämningarna, och allt vad identitetsbenämningen för med sig då det kommer till kultur, folkminnen (liv och leverne) samt språk(-variationer). I dialog med de lokala språkbärarna i Gällivare med omnejd är det viktigt att stärka den identiteten som finns där och skyndsamt, tillsammans med de lokala språkbärarna lyfta den identitet som lokalbefolkningen i Gällivare med omnejd känner att de identifierar sig med. Detta är ett långsiktigt och betydelsefullt arbete. Identitetsbenämningen för området kring Gällivare med omnejd måste få växa fram i sin egen takt, få stöd av ett tredje språkcentrum i nämnt område för att stärka både språket, byfinskan, samt att stärka språkbärarna så att identiteten och kulturen lokalt med hjälp av språkcentrumens kraft och mandat också kan lyftas och stärkas i Gällivare med omnejd.

Det är en självklarhet, och viktigt för oss att identitetsbenämningen lantalaiset (svenska kväner) upptas i minoritetspolitiken så att vårt immateriella kulturarv – vår varietet av meänkieli samt vårt liv och leverne, inklusive vår lokala dialektvariation inom vår språkliga varietet – ges det erkännande den idag saknar. Etablerande av språkcentrum i vårt område där vi lantalaiset (svenska kväner) bor och verkar ger oss framtidstro för att vår existens och framtid i Sverige ska stärkas och existera som en del av det svenska kulturarvet. Det är därtill av central betydelse för oss att vår identitet nämns uttryckligen och konsekvent framledes i minoritetspolitiska sammanhang på ett nationellt plan. Utredningen använder därtill även formuleringen ”tornedalingar och *andra* meänkielitalande” (s.15), vilket vi lantalaiset (svenska kväner) ser positivt på. Det ger en inkluderande vi-känsla då detta för oss avser andra identiteter inom minoritetsgruppen, dit vi lantalaiset (svenska kväner) räknar oss själva. Denna utredning är i sin helhet ett viktigt bidrag i det arbetet, att nämna vår identitet explicit, och därigenom synliggöra vår existens på ett nationellt plan i Sverige. Användning av vår identitetsbenämning explicit i likande utredningar, och i framtida utredningar, är ett viktigt steg för oss, vår framtid och existens, vilket vi ser att kulturdepartementet tar med sig i det vidare arbetet med frågor som berör meänkieli samt uppmärksammar detta i dialog med andra departement.

Dag som ovan

Göran Johansson

Ordförande Svenska Kväner – Lantalaiset

Svenska Kväner – Lantalaiset

Pirttivuopio 1082

981 99 Kiruna

070-2054000

fjall-trp@telia.com